

Joensuu, 28.-29.9.2000

Sauli Takala

Itsearviointi itseohjautuvuuden välineenä

Arviointi on olennainen osa opetussuunnitelman ja opetuksen kehittämistä. Sekä kouluyhteisö että yksilöt (opettajat ja oppilaat) voidaan mieltää pääasiassa joko kohteena, jota tavoitteiden saavuttamiseksi täytyy ulkoapäin säädellä ja valvoa, tai toimijoina, jotka pitkälti säätelevät itse toimintaansa. Säätelyn ja itseohjautuvuuden suhde on vaihdellut eri maissa eri aikoina, mutta viime aikoihin saakka useissa maissa, mm. Suomessa, on ulkopuolinen säätely ollut vallitsevampi suuntaus. Tällä hetkellä todennäköisesti useimmat koulutuksen tutkijat eri puolilla maailmaa ovat sitä mieltä, että itsesäätelvä koulu on säädelyä koulua tuloksellisempi, kehityskykyisempi ja miellyttävämpi elämisen, työn tekemisen ja oppimisen paikka. Itseohjautuva koulu mukautuu omien edellytystensä ja pyrkimystensä mukaisesti sille asetettuihin yleisiin tavoitteisiin. Samoin se voi tietyssä määrin pyrkiä muuttamaan tekijöitä, jotka vaikuttavat sen toimintaan yleisesti ja paikallisesti. Näin se toisaalta mukautuu toimintaympäristöönsä ja toisaalta vaikuttaa siihen. Välittömien vaikutusten lisäksi koulun pitkäaikaiset vaikutukset ovat epäilemättä merkittävät.

Oppijan itseohjautuvuus on korostunut viime aikoina. Sitä pidetään merkittävänä kasvatukselliselta kannalta, mutta sen katsotaan myös olevan tärkeätä oppimisen tehokkuuden kannalta. Itseohjautuvuus oppimisessa on tärkeä (a) tavoite, (b)tulos ja (c) keino. Oppijoiden valmius itsenäiseen oppimiseen riippuu siitä, miten kehittyneitä ovat heidän (kognitiiviset ja metakognitiiviset) kykynsä a) suunnitella, prosessoida ja valvoa/ohjata oppimistoimintoja ja b) säädellä omia tuntemuksiaan ja omaa motivaatiotaan. Itseohjautuvuus edellyttää siis suunnittelu-, toiminta-, itsesäätely - ja arviointitaitoja.

Itsearviointia voidaan edistää itsekyselyn avulla. Itsearviointi on paikallaan (a) ennen toimintaa, (b) sen aikana ja (c) sen jälkeen.

Oppijan itsekysely ja -arviointi *ennen* toimintaa/tehtävien tekemistä (lähtödiagnoosi suunnittelun pohjaksi):

- Mitä osaan (tiedän asiasta jne) jo tässä vaiheessa?
- Miten suhtaudun opittavaan asiaan? Miten se minua kiinnostaa?
- Mitä mahdollisuuksia minulla tulee olemaan toteuttaa omia valintojani?
- Mitä hankaluuksia minulla tulee mahdollisesti olemaan opiskeluni ohjaamisessa ja opiskeluun sitoutumisessa?
- Mitä tulen valitsemaan, miten opiskelemaan, missä järjestyksessä ja missä aikataulussa?

Toiminnan *aikana* (opiskelun tarkkailu ja ohjailu):

- Miten opiskelemiseni sujuu? Mitä vahvuuksia ja heikkouksia _____ osaamisessani on tässä vaiheessa?
- Millainen on kiinnostukseni ja sitoutumiseni?
- Tarvitsenko opettajan, tovereiden tai vanhempieni apua?
- Mihin minun tulee jatkossa kiinnittää huomiota?

Toiminnan *lopussa* (toiminnan ja oppimisen arviointi):

- Miten hyvin olen saavuttanut asetetut tavoitteet ja omat _____ tavoitteeni?

- Mitä opin itsestäni? Mitkä ovat vahvat puoleni oppijana? Missä minulla on parantamisen varaa?
- Mitä tietoja ja taitoja opin?
- Osasinko ottaa riittävästi vastuuta omasta oppimisestani?

Myös opettajien ja koulutusta antavan yhteisön tulisi arvioida omaa toimintaansa sen lisäksi, että huomiota kiinnitetään oppijoiden toiminnan ja edistymisen arviointiin.

Opettajan itsekysely ja -arviointi *ennen* toimintaa (lähtödiagnoosi suunnittelun pohjaksi) voi koskea seuraavia asioita:

- Mitä oppilaat todennäköisesti osaavat (tietävät asiasta jne) jo tässä vaiheessa?
- Miten oppilaat todennäköisesti suhtautuvat opittavaan asiaan? Miten se minua itseäni kiinnostaa?
- Mitä mahdollisuuksia minulla tulee olemaan toteuttaa omia valintojani?
- Mitä hankaluuksia minulla tulee mahdollisesti olemaan opiskelun ohjaamisessa?
- Mitä tulen valitsemaan, miten organisoimaan opiskelun, missä järjestyksessä ja missä aikataulussa? Mitkä ovat perusteeni? Mitä vaihtoehtoja on?

Toiminnan *aikana* (opiskelun tarkkailu ja ohjailu):

- Miten opiskelu sujuu? Mitä vahvuuksia ja heikkouksia oppilaiden osaamisessa on tässä vaiheessa?
- Millainen on oppilaiden kiinnostus ja sitoutuminen?
- Tarvitseeko joku oppilas/jotkut oppilaat apua?
- Mihin minun tulee jatkossa kiinnittää huomiota?

Toiminnan *lopussa* (toiminnan ja oppimisen arviointi):

- Miten hyvin oppilaat ovat saavuttaneet tavoitteet? Miten hyvin olen saavuttanut omat tavoitteeni? Miksi kaikkia tavoitteita ei saavutettu?
- Mitä opin itsestäni? Mitkä ovat vahvat puoleni opettajana? Missä minulla on parantamisen varaa?
- Mitä tietoja ja taitoja opin?
- Annoinko oppilaille riittävästi vastuuta omasta oppimisestaan?
- Mitä olisin voinut tehdä toisin?

Koulu puolestaan voi kysyä itseltään *ennen* opetusta:

- Millaiselle näkemykselle tavoitteista, koulun tehtävistä, opettamisesta ja oppimisesta toiminta tullaan perustamaan?
- Mitä uutta tullaan kokeilemaan?

Opetuksen *aikana* koulussa voidaan kysyä:

- Toimimmeko linjassa perusnäkemystemme kanssa?
- Miten toimintamme sujuu? Mikä menee hyvin ja missä on parantamisen varaa?

Opetuksen *lopussa* koulussa voidaan kysyä:

- Tuliko toimittua perusnäkemystemme mukaisesti?
- Miten saavutimme kasvatus- ja tiedolliset tavoitteemme?
- Oliko koulu tehokas ja mieluisa paikka elää, opettaa ja oppia?

On olemassa taitotasoasteikkoja, joiden avulla oppilas (yksin tai yhdessä tovereiden tai opettajan kanssa) voi pohdiskella, millä tasolla hänen kielitaitonsa on. Suomessa on tehty useita tutkimuksia, jotka osoittavat, että aikuiset pystyvät varsin hyvin arvioimaan oman kielitaitonsa tason. Olisi kiinnostavaa selvittää, missä määrin oppilaat pystyvät samaan. Eräissä yhteyksissään on todettu, että suomalaiset oppilaat moniin muihin maihin verrattuna pikemminkin aliarvioivat kuin yliarvioivat omaa osaamistasoaan.

Seuraavassa esitetään muutamia esimerkkejä, joissa keskitytään erilaisten varsin tarkkojen tehtävien arviointiin.

Alla on lueteltu joukko asioita, joita voit joutua ilmaisemaan ____ksi. Arvioi, miten hyvin selviäisit kustakin tehtävästä:

Ilmaistava asia/ viestintätehtävä	Hyvin helposti	Vaatii vähän ponnistelua	Vaatii suuria ponnisteluja	En osaisi
Kertoa, mikä viikonpäivä on kyseessä				
Ilmaista lukumäärää				
Tilata aterian ravintolassa				
Vaihtaa valuuttaa pankissa				
Ostaa vaatteita kaupasta				
Kertoa taksinkuljettajalle, mihin osoitteen haluan ajettavan				
Kertoa omasta taustastani (syntymäaika, asuinpaikka, kotiolot...)				
Kertoa omasta taustastani (syntymäaika, asuinpaikka, kotiolot...)				
Kertoa harrastuksistani				
Kertoa, mitä minulle eilen tapahtui				
Kertoa tulevaisuuden suunnitelmistani				
Pyytää anteeksi myöhästymistäni ja selittää sen syy				
Kirjoittaa henkilökohtaisen kirjeen				
Perustella mielipiteitäni				
Protestoida ja pitää puoleni, kun minua ei kohdella mielestäni oikein				

Tällaisia väittämiä (osaan tehdä/sanoa....) voisi mielellään kehitellä systemaattisesti kattamaan nuorille relevantit kielenkäyttötilanteet ja kielitaidon osa-alueet ja totuttaa oppilaat arvioimaan taitojaan. On todennäköistä, että ”osaan tehdä”-osioissa itsearviointi on tarkempaa kuin edellä esitetyn yleisemmän tasokuvauksen avulla.